

A Szakadára betelepülő németek származási területei

Forrás: [Ament-Kovács Bence: Uradalom és plébánia](#) (175 – 180. oldal)*

Szakadát újraneépítését Winkler Mihály a neki nyilatkozó szakadátiakra alapozva **nagyjából 1723-ra feltételezte** (a circa kifejezést használja), ugyanis hívei azt mesélték, hogy mintegy tíz házaspár érkezett 1723-ban, akikhez 1724 pünkösdjén csatlakoztak a többiek. *[A szakirodalom az évszámot konkrét időpontként vette át, noha Winkler plébános csak nagyjából 1723-at említ.]*

Azonban az általa jegyzett évszám a vármegyei források tükrében egy évvel korábbinak tűnik a valóságosnál, s az általa hozzávetőleges jelzővel ellátott időpontot konkrét dátumként kezelő szakirodalomnak köszönhetően az esztendő a köztudat és a lokális identitás fontos eleme lett.

Az 1723-as vármegyei adóösszeírásban a település nem szerepel, pedig más, nemrégiben betelepített Mercy-uradalmi falvak igen. Esetleg feltételezhetnénk, hogy a telepesek éppen elkerülték az összeírókat, de az 1724-es évre vonatkozó – minden bizonnyal 1725-ben felvett – vármegyei adóösszeírás során a szakadátiak a kistormásiakhoz hasonlóan úgy nyilatkoztak, hogy **mindannyian 1724-ben érkeztek**. Az összeíróknak tett nyilatkozatuk egybevág a plébánosnak elmondottakkal, mert az az év szeptemberében letelepedett Johann Seer kivételével **két nagyobb csoportban érkeztek a településre**.

1724 májusában érkezett:

Hans Peter **Manhalt**, Hans Peter **Kilbinger** (Kilvinger), Heinrich **Hoffmann**, Paul **Schneider**, Philip **Kander** (Kanter), Andreas **Krimm** (Grimm), Jakob **Landler**, Johann **Vajland** (Weiland), Stephan **Spist** (Spiess), Georg **Ernst**, Johann **Kilian**, Adam **Ernst**, Johann **Haim**, Johann **Pittli** (Peitel?)

1724 novemberében [októberében] érkezett:

Philipp **Laukß** (Laux), ifj. Johann **Ißel** (Istel), Johann Thomas [?] **Ißel** (Istel), Thomas **Kremer**, Wilhelm **Staudt**, Johann **Miller**, Johann Justus **Staudt**, Heinrich **Paumkörtner** (Baumgartner), id. Johann **Ißel** (Istel), Balthasar **Kremer**, Johann Wilhelm **Slith** (Schlitt), Hans Jerg **Safferon** (Schäfer?), Johann Christian **Peher** (Becker).

Az összeírók Sebastian Heffner öregbíró és Johann Schmith (Schmidt) kisbíró esetében az érkezés idejét nem tüntették fel. *[Az összeírás többségében német névalakban közli keresztnéveiket, ezért azokat a német helyesírás szerint egységesítettem.]* E nyilatkozatukat egy esztendővel később meg is erősítették, azzal a módosítással, hogy **a telepesek második csoportja nem novemberben, hanem októberben érkezett**, ami így is kissé kései hónapnak tűnik a kezdetleges települési körülményeket tekintve.

Az 1724-es évszámot a lakosok ezután az összeíróknak következetesen megerősítették. Egy 1728-as összeírás arról tájékoztat, hogy a telepeseknek az uradalom hat év adómentességet biztosított, ezért az, hogy 1730-ban fizettek első ízben adót, ugyancsak 1724-es letelepedésüket bizonyítja.

A község és az uradalom szerződése nem lelhető fel, a dokumentumot Weidlein János 1724. július 15-re datálja, de az 1728-as vagyonösszeírásra hivatkozva az 1724. október 30-i dátumot tartom valószínűbbnek.

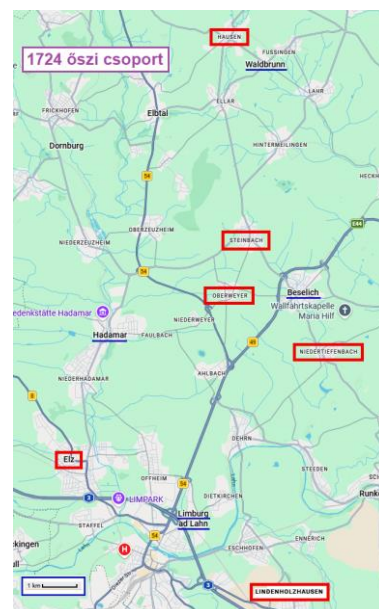
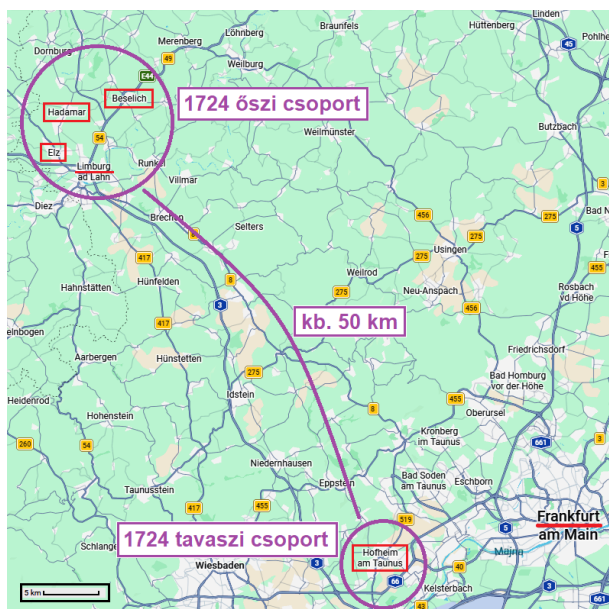
Winkler plébános **a magukat azonos helyről származóként meghatározó első telepesek** egykori hazájaként Austrásiát, Westrich régióját *[A lokalitás nem azonos a mai Dortmund egyik kerületét jelentő egykori helységgel, e kontextusban Pfalz, a Saar-vidék, Elzász és Lotaringia határán elhelyezkedő kistrégióra utal.]* feltételezte, a Saar folyó vidékén. *[Kling Ádám a korábbiakban Trier vidéki moselfrankokként definiálta őket.]*

Egyes telepescsoportok egy helyről való érkezése, sőt őshazai rokonsága a Winkler Mihály által készített családfákon valóban meg is ragadható. Mind Westrich, mind a Saar folyó vidéke előző lakóhelyükként való definiálása azonban megalapozatlannak tűnik.

Természetesen elképzelhető, hogy egy-egy plébános által megkérdezett jobbágytelepes őshazája valóban itt volt [Például a szomszédos Diósberénybe érkező Bender (Binder) és Tiesser családok előző lakóhelye, Landstuhl valóban itt található], azonban a genealógiai kutatások alapján a 18. századi Szakadátot újraalapító családok tagjainak születési helye **többnyire Frankfurttól északra és nyugatra** – azaz nem Westrich vidékén – **keresendő a mai Limburgi Egyházmegye plébániáinak forrásaiban.**

Az 1724 tavaszán érkező első telepeseket nagy számban tudtam azonosítani **Hoffheim** [Napjainkban Hofheim am Taunus] anyakönyveiben. Itt keresztelték a később Szakadára települő Johann Peter **Krebs** (Kreps), Jakob **Landerer** (Lander), Peter **Manhalt**, Johann Adam és Paul **Schneider**, illetve Johann és Peter **Weiland** családfők gyermekeit.

A szomszédos **Hattersheimben** [Napjainkban Hattersheim am Main] tartották keresztvíz alá Johann Peter **Schmidt** [A vezetéknev gyakorisága miatt a személy azonosítása még Winkler Mihály családfáival összevetve is bizonytalan] és Barbara leszármazottait, illetve feltételezésem szerint ezen falvakban lehetett a **Kanter, Kilian és Krimm** (Grimm) családok őshazája is.

Az 1724 őszen érkező telepescsoport gyermekeinek keresztelései nagy számban megtalálhatók az **oberweyeri** [napjainkban Hadamar városrésze] **plébánia anyakönyvében.**

Innen indult útnak Balthasar **Kremer** és Anna Katharina [Vezetékneve esketési anyakönyvükben bizonytalanul olvasható, személyét pedig Winkler plébános nem említi, ezért lehetséges, hogy már a család Magyar Királyságba vándorlása előtt elhunyt.], Karl **Müller** [Winkler Mihály családfája alapján feltehetően az első telepések listájában említett Johann Müller fiúgyermeke. Johann Müller származási helyeként Winkler plébános a szomszédos Steinbachot említi.] és Klara **Paux**, Philip **Laux** és Anna Maria **Ludwig**, illetve feltehetően a **Schäfer** család is. A matrikulák vizsgálata tükrében **ugyanitt feltételezhető** a pestisjárvány (1739) után Szakadátot feltűnő **Horn család** őshazája is. [Ezt Winkler Mihály családfája is megerősíti, ugyanis leírása szerint a család „Vayer” településről származik.]

Itt hangsúlyoznám, hogy Winkler plébános családkönyvében az **Ax mellett további Szakadára költöző családokat is** „Tiefenpach” településről eredeztetett, amely minden bizonnyal az Oberweyertől alig több

mint négy kilométerre fekvő **Niedertiefenbachként** [Napjainkban közigazgatásilag Beselich része.] azonosítható, „Steimpach” pedig az onnan két kilométerre lévő **Steinbachhal** lehet azonos.

[Oberweyerhez hasonlóan ugyancsak Hadamar városrésze.]

Úgyszintén valószínűsíthető, hogy a **Schmidt és Kass családok** esetében a Winkler Mihály által említett „Elzöph” az Oberweyertől mintegy tíz kilométerre fekvő, Offheim melletti **Elz települést** takarja, az **Anton Schmidt** mellett jegyzett „Hausen” pedig az Oberweyertől valamelyest több mint nyolc kilométernyire lévő **Hausennel** azonos. [Napjainkban Waldbrunn városrésze.]

Noha **Jakob Stein** bevándorlásának pontos ideje nem ismert, Szakadára költözése feltehetően az 1724. őszi telepescsoporthoz köthető, hiszen rokonságban állt a **Staudt** (Staud) családdal, gyermekeit pedig az Oberweyertől tíz kilométerre délre fekvő **Lindenholzhausenben** [Napjainkban Limburg an der Lahn városrésze.] tartották keresztvíz alá.

A fenti kérdések behatóbb vizsgálata ugyanakkor **még további genealógiai kutatásokat igényel**, amelyet kétségtelenül az iratanyag digitalizálása tesz majd országhatárokat is átívelve lehetővé. [Az érintett plébániák iratanyagát **2024. december 18-án** tették az internetes nyilvánosság számára is elérhetővé, ezért kötetem összeállításakor az ott őrzött kéziratok online megtekintésére nem nyílt módom. A Limburgi Egyházmegye Levéltárában való kutatás során azonban sok segítséget kaptam **Iris Jung** levéltárostól. Munkáját ezúton is köszönöm.]

Az első szakadati telepesek beköltözésének körülményeire továbbá a sajátosan németként jellemezhető **házszámot helyettesítő portaelnevezések** is informatívak, ezek alapján ugyanis **az 1724 tavaszán érkezők** a középkori templom közvetlen közelében, a mai Ady Endre utcában (Jinker Gass) építették fel otthonaikat, **az 1724 őszen érkező családok** pedig a mai Dózsa György utcában (Eckgass), illetve az említett Ady Endre utca folytatásaként. [A régió német településein jellemzően nem házszámok vagy utcanévek alapján különítették el a házakat, hanem **minden porta rendelkezett egy saját elnevezéssel**, amely nem szükségszerűen egyezett az épületet aktuálisan birtokló család nevével. A lakosok elköltözése (vagy a család kihalása) után is megtarthatták azt. A házakat természetesen nem minden esetben a betelepítéskori családok nevei alapján tartották számon, az elnevezések mégis sok archaizmust őriznek. A szakadati portaelnevezéseket **Brettner Éva** gyűjtötte össze. Munkám során csak publikált kutatásaira – továbbá Krémer Péter kiegészítéseire – támaszkodtam, ugyanis a szerző 2022-ben elhunyt.]**

E komplex történeti-néprajzi és genealógiai adatok **alátámasztják a nyelvészeti kutatások eredményeit**, illetve segítenek annak megválaszolásában, hogy a szakadatiak – kétségtelenül sajátos és egyedi – nyelvjárása miért mutatja más vidékek jellemzőit, mint az őshaza, melyet a történeti kutatás korábban Winkler Mihály nyomán feltételezett.

Weidlein János ugyanis 1931-ben a szakadati (és nagyszékelyi) nyelvjárás **felső-hesseni**, ezzel együtt **moselfrank** formáit hangsúlyozta, ugyanakkor arra is figyelmeztetett, hogy egyes jellemző felső-hesseni idiómák párhuzamosan hiányoznak a dialektusból.

Walter Kuhn kutatásai nyomán 1934-ben már a szakadatiak őshazáját **Limburg környékén** **valószínűsítette**, s rámutatott arra, hogy Winkler plébános felcserélhette a Westrich és Westerwald helyneveket háztörténetében.

Adam Schlitt 1938-ban már a Marburger Sprachatlas eredményeivel felvértezve vont a kétségbe a plébános állítását, és őshazájukat a nyelvi jegyek függvényében szorosabban **Diez környékén**, az alsó Lahn-völgyében (tágabb értelemben Limburgtól Nassauig, Dieztől Westerburgig) feltételezte.

A szakadátiai lelkigondozását eleinte **Peter Willerscheid** hőgyészi plébános látta el, azonban Winkler plébánosnak való elmesélésük alapján lelkipásztoruk csak ritkán érkezett a településre, a miséket pedig ekkor Joseph Zeig [A későbbiekben Zei formában rögzült Zeiy, Zeig név félreolvasása miatt] házában tartották.

Szakadát 1726-ban kapott saját plébánost Szigethy András személyében, aki már ekkor filiaként pasztorálta a berényi lakosságot. Távozása után ideiglenesen, 1730–1737 között a hőgyészi plébánosok látták el a szakadátiai plébániát, amelyhez ekkor csatolták filiaként a frissen betelepített szárazdi katolikus lakosságot, s a fent említett plébániai struktúra csak 1741 után változott jelentősebben, amikor Kovács Simon plébánossága idején Szakadáthoz csatolták filiaként Udvarit és Pél pusztát.

*** Megjegyzések:**

- A forrásmunka szövegét szó szerint vettem át, de annak **tagolásán** változtattam.
- A **kiemelések** tőlem származnak.
- A **lábjegyzetek** a szövegbe szerkesztve, szögletes zárójelben, dőlt betűs szedéssel láthatók.
- Nem minden lábjegyzetet (hivatkozást) vettem át.
- A szövegbe szerkesztett **térképek** a forrásmunkán alapuló saját munkáim.

**** A szakadátiai portaelnevezéseket** először Dr. Johannes Staudt gyűjtötte össze 1989-ben.

Az általa megrajzolt, általam digitalizált, **1947. évi portanév-térkép** [ide kattintva](#) tekinthető meg.

- Szakadát első **1786-os** (nagyítható) **utcatérképe** [itt látható](#).

Krémer Péter / 2026. 02. 09.